

Značaj evropskog zelenog plana za potrošače na Zapadnom Balkanu

The importance of the European green plan for consumers in the Western Balkans

Dejan Sekulić^{1*}, Nina Maksimović Sekulić², Goran Dašić³

¹Univerzitet u Kragujevcu, Fakultet za hotelijerstvo i turizam u Vrnjačkoj Banji, Srbija / University of Kragujevac, Faculty of Hotel Management and Tourism in Vrnjačka Banja, Serbia

^{2,3}Visoka škola modernog biznisa, Beograd, Srbija / College of Modern Business, Belgrade, Serbia

*Autor za prepisku / Corresponding author

Rad primljen / Received: 13.09.2022, Rad prihvaćen / Accepted: 11.10.2023.

Sažetak: Evropski zeleni plan predstavlja strategiju rasta, koja za svoj osnovni cilj ima transformaciju EU u moderno, konkurentno društvo, čiji će privredni napredak biti odvojen od iscrpljivanja resursa društva. S tim u vezi, nužno je reformisati politike koje se odnose na energiju, industriju, proizvodnju, potrošnju, velike infrastrukture, itd. Glavni fokus evropskog zelenog plana je biološka raznolikost, od polja do stola, održiva poljoprivreda, čista energija, održiva industrija, izgradnja i obnova, održiva mobilnost, uklanjanje nečistoća i klimatsko delovanje. Dalje je potrebno istaći i to da se ovaj proces transformacije ne može u potpunosti realizovati bez država Zapadnog Balkana. Cilj ovog rada je analiza aktivnosti predviđenih Zelenom agendom koja podrazumeva integraciju Zapadnog Balkana u industrijske lance snabdevanja EU, analiza mera za unapređenje održivosti proizvodnje, uzimajući u obzir životni ciklus proizvoda, analiza inicijativa usmerenih na potrošače, koje za cilj imaju podizanje svesti građana o odvojenom prikupljanju i sortiranju otpada i održivoj potrošnji. Na kraju razmatraće se dokument Evropske komisije, „Novi dogovor za potrošače“, koji predviđa minimalne zahteve za proizvođače o obaveznim informacijama za proizvode koji se stavljaju na tržište.

Ključne reči: Evropski zeleni plan, Agenda za Zapadni Balkan, Novi dogovor za potrošače, lanci snabdevanja, održiva proizvodnja, održiva potrošnja, čista energija.

Abstract: The European Green Deal represents a growth strategy, which has as its main goal the transformation of the EU into a modern, competitive society, whose economic progress will be separated from the depletion of society's resources. In this regard, it is necessary to reform policies related to energy, industry, production, consumption, large infrastructures, etc. The main focus of the European Green Deal is biodiversity, from bottom to up, sustainable agriculture, clean energy, sustainable industry, construction and renewal, sustainable mobility, pollution removal and climate action. Furthermore, it is significant to point out that this process of transformation cannot be fully realized without the Western Balkans countries. The aim of this paper is to analyze the activities foreseen by the Green Agenda, which includes the integration of the Western Balkans into the EU industrial supply chains, the analysis of measures to improve the sustainability of production, taking into account the life cycle of products, the analysis of the implementation of consumer-oriented initiatives, which aim to raise the awareness of citizens about the separate waste collection and sustainable consumption. Finally, the Communication of the European Commission, "A New Deal for Consumers", which foresees minimum requirements for manufacturers on mandatory information for products placed on the market, will be considered.

Keywords: European Green Deal, Green Agenda for the Western Balkans, New deal for consumers, supply chains, sustainable production, sustainable consumption, clean energy.

¹orcid.org/0000-0002-3816-3679, e-mail: dejan.sekulic@kg.ac.rs

²orcid.org/0000-0002-4330-0666, e-mail: nina.maksimovicbg@gmail.com

³orcid.org/0000-0002-9001-7468, e-mail: gmdasic@gmail.com

UVOD / INTRODUCTION

Evropski zeleni plan je strategija iz 2019. godine, koja za cilj ima pretvaranje Evrope u „klimatski neutralni“ kontinent do 2050. godine. Kako bi taj cilj bio ostvaren, države članice EU moraju postepeno raditi na uvođenju čiste energije za pokretanje svih ekonomskih procesa. Na taj način bi se smanjivao negativni uticaj korišćenja fosilnih goriva u celoj ekonomiji – proizvodnji i potrošnji, oporezivanju i socijalnim davanjima. Zelena agenda naglašava značaj zaštite i obnove prirodnih ekosistema i održive upotrebe resursa.

Evropski zeleni plan predstavlja jedan od izlaza iz krize izazvane pandemijom bolesti COVID-19. Pandemija je imala izrazito negativan uticaj i na privrede država zapadnog Balkana. Region se suočavao sa kontinuiranim izazovima zbog slabe konkurentnosti, visoke nezaposlenosti i znatnog odliva mladih kadrova. Shodno tome, EU je zauzela stavove da je neopodno ubrzati konvergenciju privrednih sistema sprovođenjem strukturnih reformi, prevladavanjem strukturnih slabosti, jačanjem inovacionog potencijala i ubrzavanjem zelene i digitalne tranzicije. Jedno od osnovnih sredstva za sprovođenje ovog cilja je Zelena agenda za Zapadni Balkan koja je osmišljena za podršku dugoročnom zelenom društveno-ekonomskom oporavku ovog regiona, kojim će se ostvariti održivi ekonomski rast.

Fokus ovog rada je na potrošačima odnosno na uticaju koja ova dva dokumenta imaju na njih. Naime, i sama pandemija, ali i klimatske promene bitno su uticale na svest potrošača, koji sad sve više brinu o uticaju koji njihova kupovina ima na životnu sredinu.

U radu će prvo biti analiziran Evropski zeleni plan kao strategija rasta koja za osnovni zadatak ima transformaciju EU u moderno, konkurentno, resursno efikasno, pravedno i prosperitetno društvo. Zatim, aktivnosti predviđene Zelenom agendom koja podrazumeva integraciju Zapadnog Balkana u industrijske lance snabdevanja EU, analiza mera za unapređenje održivosti proizvodnje, uzimajući u obzir životni ciklus proizvoda, analiza primene inicijativa usmerenih na potrošače, koje za cilj imaju podizanje svesti građana o odvojenom prikupljanju otpada i održivoj potrošnji. Na kraju, razmatraće se dokument Evropske komisije, „Novi dogovor za potrošače“, koji predviđa minimalne zahteve za proizvođače o obaveznim informacijama za proizvode koji se stavljaju na tržište, nove Deklaracije o suzbijanju tzv. „Greenwashing“-a, predlozi za ostvarivanje prava na popravku, koji su bitni za uspostavljanje cirkularne ekonomije kao jednog od osnovnih ciljeva Zelenog plana.

1. EVROPSKI ZELENI PLAN / EU GREEN DEAL

Evropski zeleni plan predstavlja plan za zajedničko delovanje koje za cilj ima prevazilaženje izazova zelene tranzicije, klimatskih promena, gubitka biološke raznolikosti, prekomerne upotrebe resursa i odvajanja privrednog rasta od upotrebe resursa i uništavanja životne sredine. Ovaj plan je strategija rasta koja za osnovni zadatak ima transformaciju EU u moderno, konkurentno, resursno efikasno, pravedno i prosperitetno društvo u kojem će privredni napredak biti odvojen od iscrpljivanja resursa. Da bi se to sve postiglo potrebno je preispitati politike koje se odnose na čistu energiju, industriju, proizvodnju, potrošnju, velike infrastrukture, itd. Za ostvarenje ovih ciljeva neophodno je poboljšati ljudsko zdravlje, obnoviti ekosisteme, a resurse upotrebljavati održivo (European Commission, COM/2019/640).

Može se istaći devet područja politike na koje se odnosi evropski zeleni plan: biološka raznolikost, od „polja do stola“, održiva poljoprivreda, čista energija, održiva industrija, izgradnja i obnova, održiva mobilnost, uklanjanje zagađenja i klimatsko delovanje. Imajući u vidu kompleksnost navedenih politika Evropski zeleni plan uključuje aneks sa 47 inicijativa koje uključuju instrumente i kombinacije instrumenata. (npr. Strategija EU za biološku raznolikost do 2030, Strategija za pametnu integraciju sektora, Akcioni plan za cirkularnu ekonomiju,...) (European Commission, COM/2019/640).

„Novom industrijskom strategijom za Evropu“ (mart, 2020) i „Novim akcionim planom za cirkularnu ekonomiju“ (European Parliament resolution of 10 February 2021 on the New Circular Economy Action Plan (2020/2077(INI))), Komisija pokušava da prevaziđe izazove ekološke tranzicije i modernizacije ekonomije prelaskom sa linearne na cirkularnu ekonomiju. Prioritet ekološke tranzicije u sektoru industrije je smanjenje i ponovna upotreba materijala, pre nego što se oni recikliraju.

EU želi povećati konkurentnost svojih industrija na svetskom nivou u cilju obezbeđenja njihove autonomije. Upravo bi industrija trebala imati vodeću ulogu u tranziciji prema klimatskoj neutralnosti i digitalnom liderstvu. Autonomija se odnosi na smanjenje zavisnosti EU od drugih, pre svega u pogledu ključnih materijala i tehnologija, hrane, infrastrukture i bezbednosti. To je i prilika za razvoj tržišta, proizvoda i usluga, ali i podsticaj za razvoj konkurentnosti u EU-u.

Evropska Industrijska strategija usmerena je na sledeća područja:

- jačanje otpornosti jedinstvenog tržišta (uvođenje novih instrumenata za vanredne situa-

cije na jedinstvenom tržištu kako bi se obezbedilo slobodno kretanje robe i usluga tokom budućih kriza, adekvatna podrška za mala i srednja preduzeća, redovno praćenje jedinstvenog tržišta pomoću godišnjih analiza),

- odgovor na strateške zavisnosti EU (međunarodna partnerstva, novi industrijski savezi u strateškim područjima),
- ubrzavanje zelene i digitalne tranzicije (partnerstva u okviru programa Horizon Evrope).

U decembru 2022. godine, Evropski savet naglašava važnost ambiciozne evropske industrijske politike kako bi privreda bila spremna za zelenu i digitalnu tranziciju te kako bi se smanjile strateške zavisnosti. Komisija je 1. februara 2023. predstavila dokument pod nazivom 'A Green Deal Industrial Plan for the Net-Zero Age'. Tim planom EU nastoji ubrzati transformaciju industrije radi ostvarenja nulte neto stope emisija i usmeriti Europu prema klimatskoj neutralnosti (COM(2023) 62 final).

Akcioni plan usmeren je na tranziciju u svim industrijskim delatnostima, posebno na građevinarstvo, tekstilni sektor, sektor elektronike i plastike (Cvjetičanin, 2023). On uključuje i mere koje bi ojačale položaj potrošača kako bi aktivnije doprineli prelasku na cirkularnu ekonomiju (npr. svojom odlukom potrošač popravljajući proizvod i ponovno ga upotrebljava umesto da kupi novi proizvod). Takođe, ako je potrošač pravilno informisan o svojstvima proizvoda poput sastava robe i mogućnostima popravke, tada će donositi i racionalnije i informisanije odluke koje će u budućnosti rezultirati smanjenom upotrebom primarnih resursa za proizvodnju novog proizvoda. Informisanost potrošača mogla bi se poboljšati digitalizacijom, odnosno izradom elektronskog pasoša za proizvode (COM(2023) 62 final).

U cilju uključivanja privrednih subjekata u sprovođenje evropskog zelenog plana i postizanje predviđenih ciljeva, Evropska komisija usvaja Uredbu o taksonomiji EU (Reg. 2020/852). Privredni subjekti koji žele učestvovati u projektima EU ili poslovati na teritoriji iste, moraju da usklade svoje aktivnosti sa tzv. Taksonomijom i obavljaju samo održive privredne aktivnosti koje su u skladu sa šest ciljeva održivosti (Reg. 2020/852):

- ublažavanje klimatskih promena (smanjenje emisija CO₂),
- prilagođavanje klimatskim promenama (zelena i plava infrastruktura),
- održiva upotreba i zaštita vodnih i morskih resursa (rešenja za uštedu vode),
- prelaz na cirkularnu ekonomiju (odvajanje i recikliranje otpada),

- sprečavanje i kontrola zagađenja (izbegavanje korišćenja štetnih stvari),
- zaštita i obnova bioraznolikosti i ekosistema (odgovornost u zaštićenju prirodi).

Taksonomija nije samo skup smernica koje bi trebalo pratiti, već je ona svojevrsni zakonodavni okvir za kompanije. Primena Taksonomije u području klime počela je od 1. januara 2022. godine. Evropski zeleni plan i Taksonomija koristiće se i kao kriterijum za dodelu bespovratnih sredstava iz EU fondova. Privredni subjekti koji pripremaju projekte za pozive iz sektora turizma i prerađivačke industrije će u svojim projektima moraće da primenjuju Taksonomiju.

Uslov prijave na EU pozive će biti da projekt doprinosi minimalno jednom cilju Taksonomije, te da investicije moraju biti usklađene sa Tehničkim smernicama za primenu načela *ne nanosi bitnu štetu* – (eng. The DNSH principle - Do no significant harm - DNSH). Načelo *ne nanosi bitnu štetu* odnosi se na šest ciljeva Taksonomije EU. Ono nalaže da aktivnosti kompanija ne smeju značajno štetiti niti jednom od tih ciljeva.

Zelena tranzicija ne može se dogoditi preko noći. Te je privrednim subjektima dopušteno da ipak sprovedu neke aktivnosti koje nisu u potpunosti usklađene sa zelenim planom. Te aktivnosti se nazivaju „omogućavajuće“ i „tranzicijske“ privredne aktivnosti. U prvu grupu spadaju one aktivnosti koje omogućavaju sprovođenje održivih (zelenih) aktivnosti (proizvodnja kućnih aparata najvišeg energetskog standarda (A+++), ugradnja efikasnih bojlera u zgrade, itd...). Drugu grupu čine one aktivnosti za koje još ne postoje tehnološki ili ekonomski prihvatljivije nisko-ugljenične alternative, pa se stoga dopuštaju. Ove aktivnosti ne smeju sputavati razvoj i primenu niskougljeničnih alternativa. Ako to čine, one nisu tranzicijske, već neodržive (Obnova zgrada, Proizvodnja električne energije sa manje od 100g CO₂/kWh, Automobili sa manje od 50g CO₂/km, itd.) (Reg. 2020/852).

Od januara 2023. godine, kompanije koje podležu Direktivi o izveštavanju o korporativnoj održivosti (the Corporate Sustainability Reporting Directive (CSRD)) moraju objaviti informacije o tome kako i u kom obimu su aktivnosti ekološki održive tako što će pokazati proporcije prometa, kapitalnih izdataka (CapEx) i operativnih troškova (OpEx) sa KPI-ovima kao deo izveštaja o održivosti.) (Directive (EU) 2022/2464)

Kompanije koje spadaju u delokrug Direktive o nefinansijskom izveštavanju (NFRD) već su morale da pripreme nefinansijski izveštaj koji predstavlja ekološka i socijalna pitanja, poštovanje ljudskih pra-

va, borbu protiv korupcije i mita, raznolikost u odborima kompanija i raspodela prometa, operativnih troškova i kapitalnih troškova kroz ekološki održive aktivnosti (Marinković, 2023). To su velike kompanije od javnog interesa sa više od 500 zaposlenih: kompanije koje se kotiraju na berzi, banke, osiguravajuća društva (Directive (EU) 2022/2464).

Novi zahtevi Evropske unije primenjivaće se na sve velike kompanije, s tim što će i kompanije iz zemalja koje nisu članice EU morati ove zateve da poštuju. Oni se odnose na sve kompanije sa značajnom aktivnošću u Evropskoj uniji, sa prometom preko 150 mil EUR u EU (Directive (EU) 2022/2464).

– Od 1. januara 2024. počće primena za velika preduzeća od javnog interesa (sa preko 500 zaposlenih) koja već podležu Direktivi o nefinansijskom izveštavanju, sa izveštajima do 2025. godine

– Od 1. januara 2025. počće primena za velike kompanije koje trenutno ne podležu direktivi o nefinansijskom izveštavanju (sa više od 250 zaposlenih i/ili 40 mil EUR prometa i/ili 20 mil EUR ukupne imovine), sa izveštajima do 2026. godine

– Od 1. januara 2026. počće primena za mala i srednja preduzeća koja se nalaze na berzi i druga preduzeća, sa izveštajima do 2027. godine. MSP će biti izuzeta do 2028.

2. ZELENA AGENDA ZA ZAPADNI BALKAN / GREEN AGENDA FOR WESTERN BALKANS

Evropski zeleni plan može biti potpuno efikasan samo ako Zapadni Balkan (ZB) preduzme mere i u ranoj fazi njegove realizacije. Evropska Komisija je iz tog razloga kao sastavni deo Evropskog zelenog dogovora (plana) predvidela tzv. Zeleni program za Zapadni Balkan. On je predstavljen kao radni dokument (European Commission, SWD/2020/223) u okviru Ekonomskog i investicionog plana za ZB (European Commission, COM(2020) 641). Zelena agenda za ZB je u obliku deklaracije prihvaćena od strane šefova država i vlada država ZB na samitu Zapadni Balkan – EU (u okviru Berlinskog procesa), održanog u Sofiji, 10.11.2020. godine (Deklaracija, 2020).

Kao što je napred navedeno, i jedan i drugi dokument su dve nove strategije EU u kojima se potencira zaštita životne sredine i borba protiv klimatskih promena. One predstavljaju pregled stanja rizika i pretnji po životnu sredinu sa jasnim smernicama budućeg delovanja država u promeni politika, zakonodavstava i jačanja svesti pojedinaca za zaštitu osnovnih ekoloških vrednosti u zemljama EU i ZB. Oni predstavljaju regionalni odgovor na globalni problem današnjice koji se bazira na rezultatima naučnih istraživanja u oblastima: klime, biološkog

diverziteta, stanja vode, vazduha i zemljišta (Vasilkov i dr., 2021)

Zelena agenda za Zapadni Balkan je nacrt mogućih mera koje moraju biti usvojene na osnovu postojećih sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju, u okviru pregovaračkih poglavlja za pristupanje EU i programima ekonomske saradnje. Ovaj document promovise prelazak sa tradicionalnog ekonomskog modela na održivu ekonomiju, a podeljena je na pet glavnih oblasti. Prva oblast se odnosi na dekarbonizaciju zemlje obuhvatajući aspekte klimatskih promena, sektor energije i sektor saobraćaja i mobilnosti. Druga oblast, relativno nova i u Evropskoj uniji, obuhvata cirkularnu ekonomiju, dok je treća posvećena borbi protiv zagađivanja vazduha, vode i zemljišta. Stvaranje održivih ruralnih područja i održivih sistema ishrane, te biodiverzitet: zaštita i obnavljanje ekosistema, obuhvaćeni su četvrtom i petom oblašću (Vasilkov i dr., 2021).

Jačanje položaja potrošača i omogućavanje uštede troškova ključni su elementi okvira politike za održive proizvode. U cilju podsticanja potrošača da učestvuju u cirkularnoj ekonomiji, Evropska Komisija predlaže reviziju prava EU o zaštiti potrošača kojom će osigurati da potrošači u trenutku prodaje dobiju pouzdane i relevantne informacije o proizvodima, uključujući informacije o životnom veku proizvoda i dostupnosti usluga popravka, rezervnih delova i priručnika za popravku. Komisija razmatra i dodatno jačanje zaštite potrošača od manipulativnog zelenog marketinga i preuranjenog zastarevanja i uspostavljanje minimalnih zahteva za oznake/logotipe o održivosti i alate za informisanje (COM/2020/98).

Ekonomski rast i nove poslovne mogućnosti povezane su sa održivijim obrascima potrošnje i proizvodnje, uključujući promociju cirkularne ekonomije, očuvanje oskudnih resursa i bolju ponovnu upotrebu otpadnih proizvoda, povezane sa svim privrednim sektorima, uključujući urbane i ruralne perspektive, i oslanjajući se na održivost ekosistema kao preduslova uspeha. Već postojeće platforme, kao što su Strategija EU za Jadransko-jonski region (EUSAIR) i Strategija EU za Dunavski region (EUSDR), u kojima zemlje Zapadnog Balkana igraju važnu ulogu, mogu pomoći da se ovaj proces sprovede na terenu jer su ključne koordinirane i zajedničke aktivnosti u ovim oblastima.

Zelena agenda uključuje i privatni sektor sa osnovnim ciljem da se kompanije aktiviraju u zelenoj i cirkularnoj ekonomiji kroz usmeravanje svih sektora privrede prema održivosti, nezavisno od toga koji je sektor u pitanju. EU treba da saraduje sa regionom ZB kako bi podsticao održive obrasce

proizvodnje i prehrambene sisteme. Utvrđivanjem i sprovođenjem akcionih planova za cirkularnu ekonomiju, strategijama za sprečavanje nastanka otpada i recikliranje te regionalnom saradnjom u smanjenju zagađenja obezbediće se napredak prema zelenom gospodarstvu i pravnoj stečevini EU.

Region Zapadnog Balkana bi trebao da prihvati inovativne zelene i digitalne tehnologije kojima se stvaraju novi poslovni modeli, omogućuje veća produktivnost industrije, zaposlenima pružaju nove veštine i podupire dekarbonizacija privrede. U tom cilju, Komisija promovise programe finansiranja za kompanije koje deluju u području zelenih inovacija i tehnologija kako bi se ostvario taj cilj.

Kao što je istaknuto, u Agendi za Zapadni Balkan utvrđene su relevantne mere i preporuke, uključujući usklađivanje sa standardima i pravnim tekovinama EU. Dalje, Zapadni Balkan treba da iskoristi i digitalnu strategiju EU (COM(2020) 67) kao vodeće načelo za antropocentričnu digitalnu transformaciju svojih ekonomija i društava u celini. To će ih učiniti spremnijima za integraciju u lance snabdevanja EU sa većom dodatnom vrednošću te za buduće pridruživanje digitalnom jedinstvenom tržištu EU koje se brzo razvija.

Prema Agendi, države Zapadnog Balkana treba da pređu i na cirkularnu ekonomiju, u kojoj su recikliranje i ponovna upotreba pravilo, dok je upotreba prirodnih resursa znatno smanjena. S tim u vezi, Evropski institut za inovacije i tehnologiju imaće važnu ulogu, jačanjem saradnje sa svojim zajednicama znanja i inovacija, posebno onima koje se bave energijom, sirovinama, upravljanjem hranom i gradskom mobilnošću (Anufrijević, Aničić, 2023).

Od ovog procesa dobit moraju da imaju potrošači i privreda. Paralelno sa politikom održivih proizvoda i lanaca vrednosti, EK je izradila nov dokument, „Novi dogovor za potrošače“ (New deal for consumers) koji je dodatna motivacija za proizvođače da svoje politike usaglase sa novim održivim poslovanjem. Naime, on sadrži minimalne zahteve za proizvođače o obaveznim informacijama za proizvode koji se stavljaju na tržište.

Sve mere države ZB moraju preduzeti na nacionalnom nivou uz obavezu uspostavljanja okvira za regionalnu i međunarodnu saradnju kao i usklađivanja sa zakonodavstvom, pravnim tekovinama i standardima EU u vezi ekološke zaštite i prioritetima predviđenim u Zelenom dogovoru EU (Vasilkov i dr., 2021).

3. UTICAJ ZELENOG PLANA EU NA POTROŠAČE / EU GREEN DEAL IMPACT ON CONSUMERS

Do 2025. godine EU planira da u potpunosti usaglasi javne politike, akcione planove i finansijsku

podršku kako bi se postigao postavljeni cilj Zelenog dogovora. U periodu od 2025. godine do 2050. godine, industrijski sektori i lanci vrednosti će biti upodobljeni osnovnom globalnom cilju borbe sa klimatskim promenama. U ovom procesu, u kome je ključna naredna dekada, svi su podjednako odgovorni da daju doprinos u borbi za održivu proizvodnju i promenu industrijske politike sa linearne (uzmi-napravi-baci) na cirkularnu ekonomiju. Ovakav industrijski zaokret utiče na proizvođače svih sektora, da u proizvodnim procesima povećaju upotrebu recikliranih materijala kroz čiste zelene tehnološke procese i smanje nastajanje otpada, te vode računa o upotrebi energije. Potrošači će u ovom procesu tranzicije imati priliku da dobiju informacije koje se tiču proizvoda i njegovog uticaja na životnu sredinu (ekološki pasoš), kao i informacije o materijalima od kojih je napravljen, i gde odložiti/vratiti proizvod (prema šemama produžene odgovornosti proizvođača) nakon isteka životnog ciklusa (Kamberović i dr., 2020).

Komisija je 30. marta 2022. godine podnela predlog direktive o osnaživanju potrošača za zelenu tranziciju, kao deo paketa za razvoj cirkularne ekonomije. Svojom rezolucijom od 25. novembra 2020. o održivijem jedinstvenom tržištu za preduzeća i potrošače, Parlament je pozvao Komisija da razmotri niz mera, kao što je poboljšanje informacija za potrošače o trajnosti i popravljivosti proizvoda; zaštita potrošača od zelenog pranja i preranog zastarevanja; olakšavanje popravke.

Direktiva koju je predložila Komisija menja Direktivu o nepoštenoj poslovnoj praksi (UCPD) i Prava potrošača u sledećem:

- Potrošači bi morali biti informisani u pogledu trajnosti i popravljivosti proizvoda, kao i o njihovom uticaju na životnu sredinu i društvo;
- Proizvođači ne smeju dovoditi potrošače u zabludu u pogledu ovih karakteristika;
- Kompanije moraju da publikuju informacije o metodu poređenja;
- Deset novih komercijalnih praksi biće dodato na listu komercijalnih praksi koje su zabranjene u svim okolnostima uključujući isticanje oznake održivosti koja nije zasnovana na šemi sertifikacije ili nije uspostavljena od strane javnih vlasti; iznošenje generičkih ekoloških tvrdnji; izostavljanje informisanja potrošača o osobinama proizvoda koje ograničavaju njegovu trajnost; lažne tvrdnje o trajnosti proizvoda; lažne tvrdnje o popravljivosti proizvoda; ubeđivanje potrošača da zameni proizvod ranije;
- Prilikom kupovine proizvoda potrošači bi morali biti obavešteni da proizvođač nudi

komercijalnu garanciju trajnosti duže od aktualne dvogodišnje zakonske garancije, ako je to moguće;

- Potrošači bi takođe morali da imaju mogućnost popravke i uputstvo za upotrebu i popravku, ako je proizvođač stavio na raspolaganje takve.

Države članice bi morale da prenesu direktivu najkasnije 18 meseci od usvajanja i imale bi dodatnih šest meseci da započnu sa njenom primenom. Kompanije treba da potkrepe svoje tvrdnje o prihvatljivosti metoda za merenje ekološkog otiska proizvoda i organizacija za životnu sredinu. Testiraće se integracija tih metoda uz dodelu znaka za životnu sredinu EU, kao i uključivanje trajnosti, mogućnosti recikliranja i udela recikliranog sadržaja u kriterijume za dodelu oznaka za životnu sredinu EU.

4. PREDLOG DIREKTIVE O ZAJEDNIČKIM PRAVILIMA ZA PROMOCIJU POPRAVKE ROBE / PROPOSAL OF THE DIRECTIVE ON COMMON RULES FOR THE PROMOTION OF REPAIR OF GOODS

75% proizvoda na tržištu EU nosi eksplicitnu ili implicitnu zelenu oznaku, s tim da je primetno prema izveštajima Evropskog biro za životnu sredinu (EEB), da je velika većina nejasna, obmanjujuća ili neutemeljena. Shodno tome, pokrenuta je inicijativa za uspostavljanje minimalnih pravila za kompanije u cilju dokazivanja tvrdnji o tome koliko su im proizvodi zeleni. Pored toga, bilo bi zabranjeno korišćenje bilo kog sistema ocenjivanja proizvoda koji nije zasnovan na zajedničkim pravilima EU. Predloženo je i uspostavljanje registra ekoloških oznaka, kako bi se one učinile transparentnim i jasnim. Evropska komisija je predložila i donošenje direktive o zajedničkim propisima za podsticanje popravke robe. Tako bi potrošači tokom perioda garancije, ali i posle isteka mogli da ostvare pravo na popravku. Predlog ima za cilj da omogući potrošačima lakši i jeftiniji pristup opcijama za popravku proizvoda koji tehnički mogu da se poprave i kada garancija istekne ili kada roba postane nefunkcionalna zbog habanja. Prodavci bi bili obavezni da ponude popravku, osim kada je ona skuplja od zamene.

Tokom poslednjih decenija, često se birala zamena umesto popravke. Potrošači nisu imali dovoljno podsticaja da poprave svoj proizvod kada mu istekne garancija. Veruje se da će, kada predlog bude na snazi, veća potražnja pokrenuti sektor popravki. Istovremeno će proizvođači i prodavci početi da razvijaju održivije poslovne modele, bazirane na modelu cirkularne ekonomije. Ovaj predlog je prva direktna inicijativa EU da poveća svest potrošača o

mogućnostima za popravku proizvoda. Jedna od olakšica predviđena direktivom je i obaveza svake države članice da napravi web platformu na kojoj će biti navedeni servisi, majstori i kupci polovnih i pokvarenih proizvoda.

ZAKLJUČAK / CONCLUSION

Zapadni Balkan mora da nastavi sa sprovođenjem Programa održivog razvoja do 2030. i njegovih ciljeva, Pariskog klimatskog sporazuma i međunarodno dogovorenih ciljeva u pogledu bioraznolikosti, samim tim i Evropskog zelenog plana kroz Zelenu agendu. Ambicioznim delovanjem i udruživanjem snaga u ostvarivanju tog programa osiguraće se prednost EU i Zapadnog Balkana na međunarodnoj ekonomskoj sceni, čime će se povećati njihova konkurentnost na rastućim globalnim tržištima za održive i zelene tehnologije. Postojeće platforme za saradnju pružaju mogućnosti za jačanje uzajamno korisnih saveza i obezbeđivanje ravnopravnih uslova u pogledu novih održivih tehnologija,

Da bi se postigla istinski održiva ekonomija, ključno je podsticati popravku proizvoda. Stoga potrošači treba da budu obavešteni pre kupovine proizvoda o dostupnosti i pristupačnosti rezervnih delova neophodnih za njegovu popravku, uključujući dužinu perioda u kome su rezervni delovi i pribor dostupni, postupak njihovog naručivanja. Nužno je zabraniti promet robe koja ne dozvoljava popravku u skladu sa zakonskim zahtevima, i nametnuti potpunu zabranu na sve oblike preranog zastarevanja, počevši od softverskih karakteristika koje ograničavaju trajnost proizvoda i stimulišu kupovinu novog proizvoda na hardverske karakteristike uvedene sa sličnom svrhom.

Komisija uvodi novo tzv. „pravo na popravku“, kao i nova horizontalna stvarna prava za potrošače, npr. u pogledu dostupnosti rezervnih delova ili pristupa popravci i, za IKT i elektronske uređaje, uslugama ažuriranja.

Na kraju, može se zaključiti, da u okviru kreiranja politike održivih proizvoda ključnu ulogu imaju potrošači, jer oni imaju moć odlučivanja kakvu vrstu proizvoda će kupovati (COM/2020/98). U tom kontekstu štednja i pravo na popravku je pokretač za aktivno uključivanje potrošača u proces cirkularne ekonomije. Od potrošača zavisi koju i kakvu vrstu proizvoda će kupiti/ koristiti. U narednom periodu se očekuje da će potrošači sve manje podržavati brendove i proizvode koji nisu održivi i doprinose potencijalnom zagađenja i negativno utiču na zdravlje stanovništva.

LITERATURA / REFERENCES

- [1] Anufrijević, A., Aničić, A. (2023). Ekonomski instrumenti za unapređenje upravljanja otpadom. *Ecologica*, 30(111), 365-374. doi:10.18485/ecologica.2023.30.111.4
- [2] Communication from the commission to the european parliament, the council, the european economic and social committee and the committee of the regions. A new Circular Economy Action Plan For a cleaner and more competitive Europe COM/2020/98.
- [3] Communication from the commission to the european parliament, the council, the european economic and social committee and the committee of the regions. Shaping Europe's digital future COM/2020/67.
- [4] Communication from the commission to the european parliament, the european council, the council, the european economic and social committee and the committee of the regions. A Green Deal Industrial Plan for the Net-Zero Age.
- [5] Cvjetičanin, N. (2023). Značaj digitalizacije za održivost različitih sektora ekonomije. *Ecologica*, 30(111), 423-426. doi:10.18485/ecologica.2023.30.111.11
- [6] Directive (EU) 2022/2464 of the European Parliament and of the Council of 14 December 2022 amending Regulation (EU) No 537/2014, Directive 2004/109/EC, Directive 2006/43/EC and Directive 2013/34/EU, as regards corporate sustainability reporting.
- [7] Directive 2014/95/EU of the European Parliament and of the Council of 22 October 2014 amending Directive 2013/34/EU as regards disclosure of non-financial and diversity information by certain large undertakings and groups. Text with EEA relevance.
- [8] EP Legislative Observatory, Procedure file on Empowering consumers for the green transition through better protection against unfair practices and better information, 2022/0092(COD).
- [9] European Commission, A new Circular Economy Action Plan: For a cleaner and more competitive Europe, COM(2020)98.
- [10] European Commission, Proposal for a directive as regards empowering consumers for the green transition through better protection against unfair practices and better information, COM(2022).
- [11] European Parliament, Resolution of 10 February 2021 on the New Circular Economy Action Plan, 2020/2077(INI).
- [12] European Parliament, Resolution of 25 November 2020 Towards a more sustainable single market for business and consumers, 2020/2021(INI).
- [13] Kamberović, S., Mitrović, S., Behrens, A. (2020). GAP analiza mogućnosti za ekonomsko jačanje primenom održivih poslovnih modela nakon pandemije COVID-19 u Republici Srbiji. Beograd: Misija OEBS-a u Srbiji.
- [14] Marinković, G. (2023). Ekološki aspekti izveštavanja velikih preduzeća u Srbiji. *Ecologica*, 30(111), 435-441. doi:10.18485/ecologica.2023.30.111.13.
- [15] Regulation (EU) 2020/852 of the European Parliament and of the Council of 18 June 2020 on the establishment of a framework to facilitate sustainable investment, and amending Regulation (EU) 2019/2088 (Text with EEA relevance).
- [16] Saopštenje komisije upućeno evropskom parlamentu, savetu, evropskom ekonomskom i socijalnom komitetu i komitetu regiona, Ekonomski i investicioni plan za Zapadni Balkan (SWD(2020))
- [17] Vasilkov, Z., Petrović, S., Vuković, J., Lazić, D., & Damjanović, A. (2021). Zeleni dogovor Evropske unije i Zelena agenda za Zapadni Balkan: nove smernice za suočavanje sa izazovima zaštite životne sredine. *Ecologica*. 28(104), 494-502. doi:10.18485/ecologica.2021.28.104.2